Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences. Vol. 2 (100)

Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. Вип. 2 (100)

ISSN: 2663-7650

УДК 141.319.8:316.4
DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.2(100).2026.205-215

ІНТЕРПЕРСОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ОСОБИСТІСНОГО ВІДЧУЖЕННЯ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

О. Л. Соколовський,[*] В. В. Кириченко[**]

У статті здійснено теоретичну концептуалізацію феномену інтерперсонального (особистісного) відчуження в умовах інформаційного суспільства. Проаналізовано еволюцію наукових підходів до розуміння відчуження як закономірного механізму соціально-психологічного розвитку особистості та чинника формування її ідентичності. Обґрунтовано, що процес особистісного відчуження не є виключно наслідком цифровізації суспільства, а має глибоке історико-культурне та еволюційне підґрунтя, виступаючи необхідною умовою зміни соціально-ідентифікаційних моделей людини. Розкрито особливості впливу інформаційного суспільства, цифрових соціальних мереж і масової культури на процеси самоконструювання особистості, множинної ідентичності та деперсоналізації. Показано, що розширення інформаційного простору й соціальної поліфонії сприяє ускладненню механізмів самоідентифікації, посиленню невизначеності особистісної "Я"-концепції та формуванню феномену мультиідентичності. На основі аналізу праць класичних і сучасних науковців запропоновано інтерперсональну модель особистісного відчуження, яка пояснює взаємозв'язок між трансформацією соціального середовища, зміною ідентифікаційних орієнтирів та ризиками втрати цілісності особистості в цифрову епоху. Представлено авторську концептуалізацію процесу особистісного відчуження як закономірного етапу еволюції людини, що супроводжує формування, трансформацію та переосмислення соціальної й особистісної ідентичності. Обґрунтовано, що відчуження не є винятково деструктивним наслідком цифровізації сучасного світу, а має глибоке історичне, культурне та антропологічне підґрунтя, виступаючи необхідною умовою розвитку особистості, зміни її світоглядних орієнтирів та адаптації до нових суспільних реалій. Цифрові технології не породжують феномен відчуження, а істотно посилюють його прояви шляхом розширення можливостей конструювання альтернативних моделей самості, що актуалізує проблему збереження особистісної цілісності як одного з ключових викликів інформаційного суспільства.

Ключові слова: *відчуження, інформаційне суспільство, особистість, ідентичність, деперсоналізація, цифрове суспільство.*

[*] СоколовськийОлег / Sokolovskyi Oleh, доктор філософських наук, професор (Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна)
osokol_83@ukr.net
ORCID: 0000-0003-2228-3040

[**] Кириченко Віктор / Kyrychenko Viktor, доктор психологічних наук, доцент, професор (б.в.з.) кафедри соціальної та практичної психології (Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна)
vik@zu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-5210-6304

INTERPERSONAL MODEL OF PERSONAL ALIENATION IN THE CONTEXT OF THE INFORMATION SOCIETY

O. L. Sokolovskyi, V. V. Kyrychenko

The article presents a theoretical conceptualization of the phenomenon of interpersonal (personal) alienation in the context of the information society. The evolution of scientific approaches to understanding alienation as a natural mechanism of an individual's socio-psychological development and a factor in identity formation is analyzed. It is argued that the process of personal alienation is not merely a consequence of the digitalization of society but rather has profound historical, cultural, and evolutionary foundations, serving as an essential condition for the transformation of individuals' socio-identification models. The study examines the impact of the information society, digital social networks, and mass culture on the processes of personal self-construction, multiple identity formation, and depersonalization. It demonstrates that the expansion of the information space and increasing social polyphony complicate the mechanisms of self-identification, reinforce the uncertainty of the self-concept, and contribute to the emergence of multiple identities. Based on an analysis of the works of both classical and contemporary scholars, an interpersonal model of personal alienation is proposed to explain the relationship between transformations of the social environment, shifts in identity orientations, and the growing risks of losing personal integrity in the digital age. The paper introduces the author's conceptualization of personal alienation as a natural stage in human evolution that accompanies the formation, transformation, and reinterpretation of both social and personal identity. It is substantiated that alienation should not be viewed exclusively as a destructive consequence of the digitalization of the modern world. Instead, it possesses deep historical, cultural, and anthropological roots and functions as a necessary prerequisite for personal development, changes in worldview, and adaptation to new social realities. Digital technologies do not generate the phenomenon of alienation; rather, they significantly intensify its manifestations by expanding opportunities for constructing alternative selves and identity models. This, in turn, highlights the preservation of personal integrity as one of the key challenges facing individuals in the contemporary information society.

Keywords: *alienation, information society, personality, identity, depersonalization, digital society.*

Вступ. Одним з полемічних питань сучасної соціогуманітарної науки є визначення фактичних рамок інформаційного суспільства як в історичному плані, встановивши приблизні часові межі його появи так і суто територіальному – які соціальні групи живуть за його законами, а які залишилися на етапі індустріального, чи навіть колоніального розвитку. Наукова полеміка виникає з причин неоднозначності розуміння самого феномену інформаційного суспільства та того, що за останні десятиліття, він початку наукової концептуалізації цього феномену, людство пройшло шалений з точки культурного еволюціогенезу шлях, накопичивши достатньо велику кількісних змін для початку цілком серйозних в науковому плані розмов про появу нового антропологічного виду – homo virtualis [1]. На початку 60-х років XX ст. японський футуролог Юдзіро Хаяші вперше ввів в науковий обіг концепт "інформаційне суспільство" (soft society), описавши ключові відмінності від індустріального суспільства (hard society) [2]. Основним ресурсом стає інформація, яка детермінує усі суспільні процеси. Вона є абсолютною цінністю, як з точки зору культури так і з точки зору ринкових процесів, що утверджує крилатий афоризм Френсіса Бекона про те, що "знання самі по собі є силою" [3]. Продовжувач розвитку концепції інформаційного суспільства, японський футуролог та соціолог Йонеджі Масуда збагатив її феноменологічними передбаченнями інтеграції людини з цифровими технологіями, розширення меж соціальної комунікації (розвиток цифрових соціальних мереж) і на нашу думку, найголовніше, розширення можливостей людини у сфері особистісного самоконструювання [4]. Таким чином, він утверджує ідею про

те, що інформація дає можливості для самопізнання, що може впливати на індивідуальну ідентифікаційну модель людини впродовж життя, змінювати її цінності, морально-етичні переконання, світоглядні уявлення.

Цифровізація в цьому контексті постає не лише технологічною перебудовою способів комунікації, а чинником трансформації самого соціального буття людини. У попередніх дослідженнях було обґрунтовано, що проникнення цифрових технологій у повсякденні практики змінює принципи соціальної взаємодії та породжує нові антропологічні форми вразливості, пов'язані із залежністю від цифрового середовища, інформаційним впливом і послабленням приватності [5]. За таких умов проблема відчуження набуває ширшого соціально-філософського змісту, йдеться не лише про дистанціювання людини від безпосереднього соціального оточення, а й про зміну способу її присутності у світі, коли цифрове середовище поступово перетворюється на повноцінний простір самопрезентації, взаємодії та конструювання ідентичності.

В умовах інформаційного суспільства, як зазначали Віктор Франкл та Карл Ясперс, людина знаходиться в безперервному пошуку сенсу життя, що є одночасно досягненням сучасності так і її тягарем для пересічної людини [6; 7]. У соціально-психологічній концепції Еріка Еріксона описаний феномен пошуку ідентифікаційної моделі, що, як правило, виразно проявляється в підлітковому та юнацькому віці. У цей період життя (14-21 років) людина інтенсивно шукає відповідь на питання: спочатку "хто я?" (ідентифікація об'єктивних властивостей людини: стать, вік, індивідуально-психологічні властивості), далі "хто я для себе?" (мої цінності та моральні переконання, світогляд, життєві цілі) і на завершення "хто я для інших?" (яким мене бачить суспільства, чим я можу бути корисним суспільству) [8]. Для пошуку відповіді на ці базові запитання, що є основою самопрезентаційної моделі особистості у майбутньому, відводиться досить тривалий проміжок життєвого часу, відповідно до вікової періодизації Еріка Еріксона, до семи років. У свої працях, присвячених проблемі особистісної ідентичності, він відверто говорить про те, що чим розвиненішим є суспільство, тим важче пересічній людині утвердитися як цілісності у трьох ключових аспектам соціальної, індивідуальної та особистісної ідентичності. Однією з причин, як зазначає автор концепції, є високий ступінь особистісної свободи, що перегукується з постулатами закономірностей функціонування "soft society" (інформаційного суспільства) Юдзіро Хаяші. Таким чином, інформаційне суспільств, незважаючи на тотальний плюралізм у більшості сфер соціальної життєдіяльності, не покращує процес особистісного самовизначення, а навпаки посилює процеси особистісного відчуження, роблячи його фоновим процесом життєвого шляху особистості. Для порівняння, у дослідженнях Маргарет Мід, які були проведені в примітивних культурах на початку XX ст. було зафіксовано, що ніякого підліткового та юнацького віку у них не існує, є короткий період пубертатної ініціації за який людина має довести, що вона гідна прав та обов'язків дорослої людини [9]. Набір ідентифікаційних моделей досить обмежений, чітко сегрегований за статевими показниками (ніяких натяків та статеву емансипацію), відповідно ніяких світоглядних дилем у плані особистісного самовизначення, які описує Ерік Еріксон на європейській популяції, немає, що скорочує процес пошуку себе та унеможливлює в подальшому процеси особистісної переорієнтації, наприклад в професійному плані і тимпане в плані зміни уявлень про стать та гендер.

Сьогодні, не можливо побудувати більш-менш стійку модель особистісного розвитку в її ідеальному розумінні як взірець для наслідування та пошуку орієнтирів. Лібералізація та хаотизація суспільних процесів на тлі інформаційної глобалізації формують новий тип взаємовідносин особистості зі світом, де уявлення про себе є унікальним продуктом конкретного місця і часу, та може у певних іпостасях

та виявах дисонувати між собою. Що ще в недалекому минулому вважалося психічним розладом як форма особистісного розщеплення та втрати індивідуальної цілісності (наприклад при дисоціативних розладах), в XXI ст. є формою вияву індивідуальності та неповторності.

Метою статті є науково-парадигмальна концептуалізація феномену інтерперсонального відчуження в умовах інформаційного суспільства, теоретичне узагальнення еволюції процесів соціально-психологічної ідентифікації з позицій напрацювань сучасної соціогуманітарної парадигми наукового пізнання.

Дискусія та результати. На початку статті ми поставили питання, в якому вбачаємо суперечність наукового розуміння феномену особистісного (інтерперсонального) відчуження. Це питання є важливим для розуміння подальшої еволюції (інволюції) людини, її інтеграції у цифрове інформаційне середовище. Для подальшого розгляду проблеми артикулюємо його наступним чином: "чи є феномен особистісного відчуження закономірним для інформаційного суспільства?". Ідея про те, що людина знаходиться в процесі постійного самопізнання та саморозвитку не є надбанням сучасності. До розуміння цього прийшли ще в часи античності. У трактаті "На одинці з собою" Марк Аврелії виголошує своєрідний маніфест стоїцизму, де покликання, суспільний обов'язок та природа людини мають визначати життєвий шлях [10]. Особливу увагу він приділяв рефлексивним механізмам самосприйняття, адже тільки людина насправді знає достеменну правду про себе, свої сильні та слабкі сторони, чесноти та духовні слабкості. У свої роздумах "наодинці з собою" Марк Аврелій говорить про те, що від своєї природи людина не може втекти, тому має прийняти те, що дароване богами, але і не забувати що єство людини плинне і зазнає змін. Однією з причин "згубних змін" він вважав неправильне оточення, яке спотворює сприйняття людини, вводить в її оману, що зрештою, призводить до фатальних наслідків. Під час римського тріумфу за спиною полководця стояв раб, який повторював "пам'ятай, що ти людина", щоб вгамувати його гординю та стримати розвиток нарцисичного самосприйняття. Марк Аврелій рекомендує слухати передусім себе та бути чесним у розумінні своєї природи, у своїх пошуках та прагненні розвитку людина не повинна забувати, хто вона є насправді. За уже сучасним дослідженнями рефлексивної психології підтверджено, що уявлення людини про себе формуються в результаті впливу контактного (референтного) оточення [11]. Середовище може ініціювати кардинальні особистісні зміни, що супроводжується процесами інтерперсонального відчуження. З позицій соціальної психології Тамоцу Шибутані, людина є тим, що про неї говорять інші люди, це основний закон рефлексивного самосприйняття [12]. Контактне середовище формує систему уявлень особистості про рамки та межі розвитку у ціннісній системі координат суспільства чи окремої соціальної групи зокрема. Але що буде, якщо соціальна група, яка задає стандарти розвитку – це суспільство у його глобальному масштабі? Чи може пересічна людина встояти перед спокусою бути одночасно усім, що може запропонувати суспільство? Чи впорається вона з викликами антагонізму різних соціальних ролей, які вона хоче реалізувати, і чи не призведе це до тотального відчуження людини як спроби втечі від суспільства самої себе.

Однією з властивостей інформаційного суспільства є його суспільна поліфонічність та розширення контактного кола спілкування. Основним каталізатором стала поява цифрових соціальних мереж. За результатами нашого дослідження, проведеного у 2020 році, було встановлено, що пересічний представник покоління Z (від "zoom") заходиться в постійному контакті у середньому з 280-300 осіб, для порівняння, для покоління "міленіалів" ця

кількість в десять разів менша і складається, у більшості, з людей, з якими людина має фізичний контакт [13]. Отримані нами результати засвідчують, що ідентичність пересічного представника інформаційного суспільства формується на основі думок великої кількості людей, які контактують з ними в цифрових соціальних мережах (оцінюють контент, коментують дописи, задають стандарти оцінки успішності). В такому суспільному багатоголосі важко зорієнтуватися, що призводить до часткової втрати ідентичності та пошуку нових, ідеальних ідентифікаційних моделей як результат впливу очікувань контактного оточення. Особистісне (інтерперсональне) відчуження в умовах інформаційного суспільства є результатом системи соціальних зв'язків, які детермінують ускладнення та багатовекторність особистісного розвитку, а у деяких випадках, формуючи дихотомічні форми особистісних новоутворень. Особистісна деперсоналізація не є феноменом суто інформаційного суспільства, але саме у його рамках набула небезпечних форм, у майбутньому може спровокувати процеси суспільної біфуркації та загальновидову інволюцію.

Водночас цифрове середовище не лише кількісно розширює коло соціальних контактів, а й якісно змінює механізми конструювання ідентичності. Сучасні медіа дедалі активніше функціонують як простір продукування й трансляції символічних смислів, у межах якого формуються світоглядні орієнтації та індивідуалізовані моделі самоідентифікації [14]. Це дає підстави розглядати цифрову комунікацію як середовище, у якому особистість не просто отримує інформацію, а постійно співвідносить власну систему цінностей із множинністю пропонованих культурних, світоглядних і поведінкових моделей. За таких умов збільшення можливостей для самоконструювання має амбівалентний характер, воно розширює простір особистісного вибору, але водночас ускладнює збереження цілісної "Я"-концепції та посилює ризик відчуження від усталених форм власної ідентичності.

Процес особистісного відчуження є закономірним явищем людського онто- та філогенезу. За своїм змістом позначає процес переходу від однієї соціально-ідентифікаційної моделі до іншої. Відчуження є умовою вікового, соціального та культурного розвитку, цей процес супроводжує людський історіогенез і ми констатуємо його вплив на формування світової культури. У роботі "Sapiens: A Brief History of Humankind" (2014) ізраїльський історик, публіцист Юваль Ной Харарі вказує на те, що першочерговим завданням людини, яка усвідомила свою відмінність від інших видів гомінідів та загалом від тваринного світу, було створення атрибутів "людськості". Ми зараз називаємо ці продукти абстрактного мислення homo sapiens – культурою, яка утворилася у нескінченому процесі пошуку ідентифікаційних моделей відмінності у світі собіподібних. Бажання бути подібним до когось та водночас відмінним від інших породило нескінчений, безупинний процес культуротворення: людина свідомо відмовлялася від одних форм культури: мови, віри, зовнішніх атрибутів та шукала інші форми, пристосовувала їх, раціоналізувала доцільність їх використання та вищість від попередніх форм. Якби не феномен соціального відчуження – ми до цього часу носили б одяг з хутра тварин та молилися одним богам однією мовою. З позицій Ю. Харарі, людина змогла стати тим ким вона зараз є саме завдяки прагненню відокремитися та заявити про свою унікальність, що є соціально-поведінковим відображенням інтерперсонального відчуження. Таким чином, феномен відчуження безпосередньо пов'язаний з видовою еволюцією людини, як каталізатор суспільних процесів, тому він не є новоутворенням інформаційного суспільства, а скоріше навпаки: бажання відокремитися та набути персоніфікованої унікальності стимулювало до утворення цілого

пласту культурних надбань, які в майбутньому сформували основу інформаційного суспільства.

В іншій роботі "Homo Deus: A Brief History of Tomorrow" (2015), яка є логічним продовженням попередньої роботи, Ю. Харарі намагається передбачити майбутнє людини як антропологічного виду [15]. З точки зору традиційного еволюціонізму розвиток будь-якого виду не зупиняється, він триває, що було підтверджене численним дослідженнями акселераційних змін людського організму за останні сто років. Ці зміни відбулися природним шляхом як результат зміни навколишнього середовища. Проте людина адаптується до середовище не лише на фізіологічному рівні, їй властива здатність до адаптації як істоти соціальної і саме основне, істоти високотехнологічної. Ю. Харарі бачить сучасну еволюцію як спробу максимальної інтеграції біологічної природи людини з технологічними винаходами останніх десятиріч. Зміни, які зумовлені еволюційним пристосуванням людини до навколишнього середовища, зумовлюють появу нового антропологічного типу – людини цифрової.

Цифрове інформаційне середовище – це світ, створений за образом та подобою людини, інколи цей світ навіть не відповідає законам формальної логіки, фізики та суперечить об'єктивним біологічним процесам. В такому світі набагато простіше займатися особистісним самоконструюванням, змінюючи ідентифікаційні ролі у процесі пошуку сенсу життя. Поява цифрових соціальних мереж, ігрової індустрії, дозволила зробити розщеплення ідентичності у межах однієї фізичної особи. Одним із виявів інтерперсонального відчуження є поява віртуальних відповідників людини, які вона використовує в цифровому просторі одночасно, що формує викривлене сприйняття себе (самості).

Жан Бодріяр, Зигмунт Бауман, Мануель Кастельсь вказують на те, що у сучасному інформаційному суспільстві ідентичність стає нестабільною, соціальні зв'язки швидко змінюються, а людина відчуває екзистенційну невизначеність, що може проявлятися у формі особистісного відчуження [3; 16; 17]. Тотальна цифровізація суспільства призводить до появи феномену "мультиідентичності", який є одним з ключових аспектів соціалізації особистості в цифровому суспільстві. За допомогою цифрових інструментів пересічна людина може створювати різноманітні симуляції автентичної самості, переживаючи окреме життя у вигаданому, штучно створеному світі. За дослідженнями Кімберлі Янг в осіб, які мали високий рівень інтернет-залежності паралельно спостерігається високий рівень клінічної деперсоналізації [18]. Остання проявляється у тому, що особи, які тривалий час грають в онлайн-ігри з рольовим сюжетом починають себе ідентифікувати з тим персонажем, яким вони керують у грі, та втрачають символічний зв'язок з реальної персоною. В окремих випадках спостерігається фізіологічна деперсоналізація, яка пов'язана з втратою об'єктивного сприйняття свого тіла, атрибуцію фізичних (надприродних) властивостей. Тривалий час взаємодії з цифровою симуляцією призводить до поступової деперсоналізації особистості та втрати стійких ідентифікаційних рис не тільки на рівні самості "Я", але й на рівні соціальної ідентифікації: гендерної, вікової, соціально-професійної. У звичному життєвому процесі це виглядає як постійний пошук відповіді на питання "Хто Я?" та "Чи точно я – це Я?". Між цифровою та біологічною моделлю самості ("Я" ідентичності в умовах цифрового суспільства) можуть бути диспозиційні відмінності, які породжують когнітивно-поведінкову дезорієнтацію людини. Між віртуальним та реальним (фізичним) світом стираються перцептивні межі, частково це пов'язано з появою VR технологій, online-ігор (RPG симуляцій), часткової віртуалізації державних механізмів та функцій ("Дія", цифровий банкінг, online-маркетинг).

За результатами досліджень Джона Сулера були помічені зміни ідентифікації людини під впливом цифрового соціального середовища, які він називає ефектом "цифрового розгальмування" [19]. У віртуальному світі досить легко видавати бажане за дійсне, тому пересічні користувачі онлайн-ресурсів вдаються до вільного самовираження, втрачаючи самоконтроль саме через відсутність обмежень та контролю під час здійснення актів цифрової активності. Активне користування цифровими інформаційними сервісами призводить до природного відчуження користувача від реального "Я", яке живе за законами фізичного світу (за законами біології). Натомість, користувач відчуває свою ментальну близькість з персоною, яка була створена на основі очікувань інших людей та є уособленням суспільного ідеалу. Потреба бути успішним та отримувати соціальне схвалення є закономірними психологічними явищами, проте в інформаційному суспільстві з'явилися дієві інструменти симуляції життя, які дають можливість створити цифрові сліди ідеального, суспільно-схвалюваного, життя наповненого фактами життєвого успіху. Цифровий плюралізм породив феномен цифрової множинної персоналізації, який уже не розглядається як психосоціальне порушення, а входить у певну норму буденності. Ще сто років тому такі молодіжні рухи як "квадробінг", "хобіхорсинг", "лапнерінг", "теріантропінг" однозначно сприймалися як психічне відхилення, ще двісті-триста років до цього (15-16 ст.) могли б призвести до більш трагічних наслідків в результаті релігійних переслідувань.

Проблема збереження особистісної цілісності водночас не може бути відмежована від аксіологічної структури суспільства. Ідентичність формується не лише через індивідуальний вибір, а й через засвоєння системи смислів і цінностей, які забезпечують людині відчуття належності та визначають її місце у соціальному просторі. У цьому аспекті особливого значення набувають соціальні інституції, здатні акумулювати ресурси довіри, підтримувати ціннісну інтеграцію та відтворювати механізми суспільної єдності [20].

В умовах історичної невизначеності соціальна стійкість безпосередньо пов'язується зі збереженням людської гідності, життєвого світу та неперервності процесів смислотворення [21]. Відтак особистісне відчуження доцільно розглядати не лише як індивідуально-психологічну реакцію на множинність ідентифікаційних моделей, а й як прояв ширшої трансформації ціннісних механізмів, завдяки яким людина співвідносить власне "Я" із соціальним цілим.

Ключовим викликом для людини XXI ст. є підтримка цілісності самості (особистісної "Я" ідентичності). Ерік Еріксон вказував на те, що ознакою психічного благополуччя людини є її цілісність у просторі та часі, здатність до прогнозування життєвого шляху на основі уявлень про себе та свої місце у соціумі. У результаті посилення соціального плюралізму людина може дезорієнтуватися у розумінні того ким вона може і хоче бути. Освальд Шпенглер у праці "Захід Європи" пов'язував занепад великих культур та цивілізацій на піці свого існування з розвитком масової культури, яка розширювала межі дозволеного та призводили, врешті-решт, до деградації та занепаду. Ідеї Освальд Шпенглер є полемічними, проте ті паралелі, які він проводить на початку XX ст. на сьогоднішній час є досить характерними для сучасної Європи [22]. Останні реформи, які проводить лідери європейських країн свідчать про те, що вони, нажаль, усвідомили невтішні негативні наслідки вседозволеності. Древній Рим програв варварам не тому, що у останніх була досконаліша культура, а тому, що вона була примітивною та зрозумілою для будь кого від народження, ніяких пошуків себе, жодних аргументів щодо необхідності особистісних змін та трансформацій, ніяких проблем з ідентифікацією.

На завершення наукового аналізу проблеми, звернемо увагу на основи еволюційного вчення Чарльза Дарвіна. У

природі існує парадокс: більш пристосованими до змін ті види, які є простішими за своїми конституційними властивостями. Чим складніший вид, тим обмеженішим є ареал його існування. Як приклад, для порівняння можна навести вірус грипу, який поширений від полюсів Землі до екватора, та, бенгальського тигра**,** який не може жити в інших місцях, крім традиційного регіону існування. Якщо проводити аналогії з соціальним процесами, то ускладнення ідентифікаційної моделі суспільства у умовах цифрової цивілізації, може призвести до поглиблення кризи ідентичності як результату особистісного (інтерперсонального) відчуження.

Висновки. Соціально-філософський феномена особистісного відчуження не є новоутворенням інформаційного суспільства, а тому його недоцільно розглядати винятково як результат деструктивного впливу цифрових технологій. Проведений аналіз дає підстави трактувати відчуження як закономірний складник індивідуального та суспільного розвитку, пов'язаний із переходом від однієї соціально-ідентифікаційної моделі до іншої. Історіогенез культури засвідчує постійне прагнення людини до відокремлення, переосмислення усталених форм життєдіяльності та утвердження власної унікальності. У цьому розумінні відчуження має амбівалентний характер: воно може спричиняти втрату усталених ідентифікаційних орієнтирів, але водночас виступає передумовою особистісної трансформації та культурної динаміки.

Запропонована інтерперсональна модель особистісного відчуження ґрунтується на взаємозв'язку між трансформацією соціального середовища, розширенням референтних взаємодій і зміною механізмів конструювання ідентичності. Відчуження виникає тоді, коли усталена модель "Я" перестає відповідати новим соціальним умовам та очікуванням контактного середовища, спонукаючи особистість переосмислювати власні цінності, соціальні ролі й способи самопрезентації. Тому інтерперсональне відчуження доцільно розглядати не як одноразовий розрив із соціальним середовищем, а як динамічний процес реконфігурації відносин між особистістю, її уявленням про себе та множинними соціальними очікуваннями.

Специфіка інформаційного суспільства полягає в істотній інтенсифікації цього процесу. Цифрові соціальні мережі, віртуальні середовища та масова культура розширюють кількість референтних груп і доступних моделей самореалізації. Людина отримує значно більші можливості для самоконструювання, але водночас постає перед необхідністю узгодження множинних, іноді суперечливих ідентичностей. Цифровізація, таким чином, не породжує особистісного відчуження, а змінює його масштаб, інтенсивність і форми прояву, створюючи можливість одночасного існування декількох моделей самості.

Феномен мультиідентичності постає одним із характерних проявів цієї трансформації. Розширення діапазону ідентифікаційних форм саме по собі не забезпечує успішної соціальної адаптації, а за певних умов ускладнює самовизначення, посилює невизначеність "Я"-концепції та створює передумови для деперсоналізації. Відтак одним із ключових антропологічних викликів цифрової епохи стає здатність людини інтегрувати множинні способи самопрезентації та соціальні ролі у відносно цілісну систему уявлень про себе.

Водночас особистісне відчуження формується в ширшому соціокультурному просторі, де трансформуються системи цінностей, способи комунікації та механізми суспільного визнання. Цілісність особистості залежить не лише від свободи індивідуального вибору, а й від наявності стійких смислових і ціннісних координат, які дають змогу співвідносити власне "Я" із соціальним цілим. Тому проблема інтерперсонального відчуження в інформаційному суспільстві набуває не

лише психологічного, а передусім соціально-філософського та антропологічного змісту.

Отже, інформаційне суспільство сформувало принципово нове середовище реалізації особистісного відчуження. Цифровий простір розширює свободу самоконструювання і водночас збільшує ризик фрагментації ідентичності, перетворюючи збереження цілісності самості на одну з визначальних проблем сучасного соціального буття. Перспективним напрямом подальших досліджень є емпірична перевірка запропонованої інтерперсональної моделі та встановлення взаємозв'язку між інтенсивністю цифрової взаємодії, множинністю ідентифікаційних моделей, рівнем особистісного відчуження і здатністю людини зберігати цілісність власної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кириченко В. Соціально-психологічні передумови появи "homo virtualis" в умовах інформаційного суспільства. *Журнал соціальної та практичної психології*. 2024. № 3. С. 75–79.

2. Yoshimi S. Information. *Theory, Culture & Society*. 2006. Vol. 23. № 2–3. P. 269–273. DOI: 10.1177/0263276406062682.

3. Бауман З. *Плинні часи. Життя в добу непевности*; пер. з англ. А. Марчинського. Київ: Критика, 2013. 176 с.

4. Masuda Y. *The Information Society as Post-Industrial Society*. Washington, DC: World Future Society, 1981. 171 p.

5. Соколовський О. Л., Лисецька Ю. В. Цифрові технології у структурі соціального буття та виміри безпеки. *Вісник Київського авіаційного інституту. Серія: Філософія. Культурологія*. 2025. Т. 42. № 2. С. 29–35. DOI: 10.18372/2412-2157.42.20998

6. Франкл В. *Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі*; пер. з англ. О. Замойської. Харків: Книжковий Клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2016. 160 с.

7. Ясперс К. *Психологія світоглядів*; пер. з нім. О. Кислюк, Р. Осадчук. Київ: Юніверс, 2009. 464 с.

8. Erikson E. H. Identity development from adolescence to adulthood: An extension of theory and a review. *Developmental Psychology*. 1982. Vol. 18. № 3. P. 341–358.

9. Mead M. *Coming of Age in Samoa: A Psychological Study of Primitive Youth for Western Civilisation*. New York: William Morrow, 1928. 297 p.

10. Марк Аврелій. *Наодинці з собою*; пер. з латини Р. Паранька. Львів: Апріорі, 2018. 184 с.

11. Кириченко В. В., Сардак А. Ю. Психосоціальні складові іміджу успішної людини. *Журнал соціальної та практичної психології*. 2025. № 5. С. 19–24.

12. Shibutani T. *Society and Personality: An Interactionist Approach to Social Psychology*. New York: Routledge, 2017. 648 p.

13. Кириченко В. В. Особистість у сучасному інформаційному суспільстві. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2020. 245 с.

14. Sokolovskyi O., Sluysar V., Melnychuk M., Kondratiuk Yu. Religious Television of Ukraine in Shaping Spiritual Identity in the Context of Contemporary Media Practices. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2026. Vol. 46. Iss. 5. P. 236–260. DOI: 10.55221/2693-2229.2739

15. Harari Y. N. Sapiens: A Brief History of Humankind. London: Harvill Secker, 2014. 443 p.

16. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція; пер. з фр. В. Ховхун. Київ: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2004. 230 с.

17. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства. Київ: Ваклер, 2007. 304 с.

18. Young K. S. Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology & Behavior*. 1998. Vol. 1. № 3. P. 237–244.

19. Suler J. The online disinhibition effect. *CyberPsychology & Behavior*. 2004. Vol. 7. № 3. P. 321–326.

20. Соколовський О. Л. Державність та релігійні інституції у ціннісній організації сучасного суспільства. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2026. № 1. С. 186–193. DOI: 10.24195/spj1561-1264.2026.1.23.

21. Соколовський О. Л., Лисецька Ю. В. Світоглядні засади взаємодії держави і релігійних організацій у формуванні безпеки сучасного суспільства. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2026. Т. 1. № 58. С. 194–199. DOI: 10.32782/apfs.v058.1.2026.32.

22. Spengler O. The Decline of the West; ed. by A. Helps, H. Werner; trans. by C. F. Atkinson. Abridged ed. New York: Vintage Books, 2006. 480 p.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Kyrychenko, V. (2024). Sotsialno-psykholohichni peredumovy poiavy "homo virtualis" v umovakh informatsiinoho suspilstva. [Socio-psychological prerequisites for the emergence of "homo virtualis" in the information society]. *Zhurnal sotsialnoi ta praktychnoi psykholohii*. № 3. S. 75–79 (in Ukrainian).

2. Yoshimi, S. (2006). Information. *Theory, Culture & Society*. Vol. 23. № 2–3. P. 269–273. DOI: 10.1177/0263276406062682 (in English).

3. Bauman, Z. (2013). Plynni chasy. Zhyttia v dobu nepevnosty. [Liquid Times. Living in an Age of Uncertainty]. Kyiv: Krytyka (in Ukrainian).

4. Masuda, Y. (1981). The Information Society as Post-Industrial Society. Washington, DC: World Future Society (in English).

5. Sokolovskyi, O. L., Lysetska, Yu. V. (2025). Tsyfrovi tekhnolohii u strukturi sotsialnoho buttia ta vymiry bezpeky. [Digital technologies in the structure of social being and dimensions of security]. *Visnyk Kyivskoho aviatsiinoho instytutu. Seriia: Filosofiia. Kulturolohiia*. Т. 42. № 2. S. 29–35. DOI: 10.18372/2412-2157.42.20998 (in Ukrainian).

6. Frankl, V. (2016). Liudyna v poshukakh spravzhnoho sensu. Psykholoh u kontstabori. [Man's Search for Meaning. A Psychologist in a Concentration Camp]. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub "Klub Simeinoho Dozvillia" (in Ukrainian).

7. Jaspers, K. (2009). Psykholohiia svitohliadiv. [Psychology of Worldviews]. Kyiv: Yunivers (in Ukrainian).

8. Erikson, E. H. (1982). Identity development from adolescence to adulthood: An extension of theory and a review. *Developmental Psychology*. Vol. 18. № 3. P. 341–358 (in English).

9. Mead, M. (1928). Coming of Age in Samoa: A Psychological Study of Primitive Youth for Western Civilisation. New York: William Morrow (in English).

10. Marcus Aurelius (2018). Naodyntsi z soboiu. [Meditations]. Lviv: Apriori (in Ukrainian).

11. Kyrychenko, V. V., Sardak, A. Yu. (2025). Psykhosotsialni skladovi imidzhu uspishnoi liudyny. [Psychosocial components of the image of a successful person]. *Zhurnal sotsialnoi ta praktychnoi psykholohii*. № 5. S. 19–24 (in Ukrainian).

12. Shibutani, T. (2017). Society and Personality: An Interactionist Approach to Social Psychology. New York: Routledge (in English).

13. Kyrychenko, V. V. (2020). Osobystist u suchasnomu informatsiinomu suspilstvi. [Personality in the Modern Information Society]. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU imeni Ivana Franka (in Ukrainian).

14. Sokolovskyi, O., Sluysar, V., Melnychuk, M., Kondratiuk, Yu. (2026). Religious Television of Ukraine in Shaping Spiritual Identity in the Context of Contemporary Media Practices. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. Vol. 46. Iss. 5. P. 236–260. DOI: 10.55221/2693-2229.2739 (in English).

15. Harari, Y. N. (2014). Sapiens: A Brief History of Humankind. London: Harvill Secker (in English).

16. Baudrillard, J. (2004). Symuliakry i symuliatsiia. [Simulacra and Simulation]. Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko "Osnovy" (in Ukrainian).

17. Castells, M. (2007). Internet-halaktyka. Mirkuvannia shchodo Internetu, biznesu i suspilstva. [The Internet Galaxy. Reflections on the Internet, Business, and Society]. Kyiv: Vakler (in Ukrainian).

18. Young, K. S. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology & Behavior*. Vol. 1. № 3. P. 237–244 (in English).

19. Suler, J. (2004). The online disinhibition effect. *CyberPsychology & Behavior*. Vol. 7. № 3. P. 321–326 (in English).

20. Sokolovskyi, O. L. (2026). Derzhavnist ta relihiini instytutsii u tsinnisnii orhanizatsii suchasnoho suspilstva. [Statehood and religious institutions in the value organization of modern society]. *Perspektyvy. Sotsialno-politychnyi zhurnal*. № 1. S. 186–193. DOI: 10.24195/spj1561-1264.2026.1.23 (in Ukrainian).

21. Sokolovskyi, O. L., Lysetska, Yu. V. (2026). Svitohliadni zasady vzaiemodii derzhavy i relihiinykh orhanizatsii u formuvanni bezpeky suchasnoho suspilstva. [Worldview foundations of interaction between the state and religious organizations in shaping the security of modern society]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiolohii*. T. 1. № 58. S. 194–199. DOI: 10.32782/apfs.v058.1.2026.32 (in Ukrainian).

22. Spengler, O. (2006). The Decline of the West. Ed. by A. Helps, H. Werner; trans. by C. F. Atkinson. Abridged ed. New York: Vintage Books (in English).

Receive: August 08, 2026
Accepted: September 02, 2026